

УДК 371.84 (378.147)

**НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У ВНЗ
ЯК СКЛАДОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Пономарьова Г.Ф.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

У статті розглядаються сутність, система, завдання, напрями, зміст та форми організації науково-дослідної роботи студентів у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: науково-дослідна робота, професійна спрямованість, студентське науково-творче товариство, елементи, напрями, форми науково-дослідної роботи.

В статье рассматриваются сущность, система, задачи, направления, содержание и формы организации научно-исследовательской работы студентов в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, профессиональная направленность, студенческое научно творческое общество; элементы, направления, формы научно-исследовательской работы.

This article covers the essence, system, task, directions, content and forms of arranging the research work of students in higher initial educational establishment.

Keywords: research work, professional aim, students' scientific and artistic society, elements, directions, forms of research work.

За сучасних умов розвитку системи освіти та країни в цілому виникає необхідність пошуку, розробки та реалізації нових форм і методів підготовки фахівців для освітніх закладів.

Випускник будь-якого вищого навчального закладу зокрема педагогічного, має бути здатним творчо застосовувати в професійній діяльності новітні досягнення науково-технічного й культурного

процесів. Це, у свою чергу, вимагає інтенсифікації науково-дослідної роботи студентів, її орієнтації на майбутню професійну діяльність.

Актуальність проблеми зумовлена тим фактом, що сучасні підходи вищих навчальних закладів України до формування системи й удосконалення змісту, форм і методів науково-дослідної діяльності студентів як одного з важливих чинників підготовки висококваліфікованих кадрів відповідного профілю характеризуються певними особливостями, що потребують вивчення й узагальнення.

Досвід переконує, що студенти першого курсу ще не вміють вирішувати науково-дослідних завдань, а старших – ефективно реалізовувати в своїй професійній діяльності принципи єдності освіти й науки.

Метою статті є аналіз структури, змісту та форм організації науково-дослідної роботи студентів вищих навчальних закладів у контексті їх професійної підготовки.

Вивчення наукової літератури з теми дослідження та інших матеріалів доводить, що проблема організації науково-дослідної роботи студентів у ВНЗ України перебуває у колі актуальних досліджень широкого загалу вчених-філософів, соціологів, психологів, економістів тощо. Питання історії підготовки наукових педагогічних кадрів, організації науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах, участі студентів в експериментальних дослідженнях висвітлювались у працях А. Алексюка, Н. Дем'яненка, К. Галкіна, С. Золотухіної, І. Зазюна, Г. Кловак, В. Майбороди, О. Микитюка та інших.

Питання створення наукових центрів у різних регіонах України, організації студентських наукових об'єднань вивчали В. Даниленко, В. Гриньова, Г. Кловак, О. Мартиненко, Т. Щербань та інші.

Загальні основи, зміст, форми та методи організації науково-дослідної роботи у ВНЗ розглядали В. Воробйов, І. Іваненко, М. Донченко, О. Лушников, В. Попов, Т. Сидорчук та інші.

Однак все ще відсутнє цілісне визначення проблеми організації професійноспрямованої науково-дослідної роботи студентів у ВНЗ недостатньо систематизовано відповідно до напрямів, форм і методів організації науково-дослідної роботи студентів.

На підставі аналізу науково-педагогічної літератури, нормативних документів нами з'ясовано сутність науково-дослідної роботи студентів, яка характеризується своєю професійною спрямованістю і розглядається як складова професійної підготовки студентів у ВНЗ.

Таким чином, науково-дослідна робота студентів – це пошукова діяльність наукового характеру, у результаті якої суб'єктивне пізнання дійсності набуває певної об'єктивної теоретичної і практичної значущості і новизни.

Система НДРС у вищому навчальному закладі, як засвідчує досвід та наукові узагальнення, має здійснюватися за органічно поєднаними напрямками: науково-дослідна робота в навчальному процесі та пізнавальній діяльності. У свою чергу поняття «науково-дослідна робота студентів» включає три взаємопов'язаних елементи:

1. Навчання студентів елементам дослідницької діяльності; організації та методики наукової творчості.
2. Наукове дослідження, що здійснюються студенти під керівництвом професорів і викладачів.
3. Науково-дослідна робота студентів як елемент просвітницької пропаганди досягнень науки і техніки.

Для НДРС вищих навчальних закладів характерним є єдність цілей і напрямів навчальної, наукової і виховної роботи, тісна взаємодія всіх форм і методів наукової роботи студентів, що реалізуються в навчальному процесі та позанавчальний час. Це забезпечує їхню участь у науковій діяльності протягом усього періоду навчання, тісно пов'язану як із науково-дослідницькою діяльністю, що проводиться підрозділами ВНЗ, так і з громадською діяльністю.

Зміст і структура НДРС забезпечує послідовність її засобів і форм відповідно до логіки і послідовності навчального процесу, що зумовлює спадкоємність її методів і форм від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від однієї дисципліни до іншої, від одних видів занять до інших, поступове зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь, навичок у процесі виконання ними наукової роботи. Реалізована в комплексі науково-дослідницька діяльність студентів забезпечує вирішення таких основних завдань:

- формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження;
- надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань;
- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності;
- розвиток ініціативи, здатності застосувати теоретичні знання у своїй практичній роботі, залучення найздібніших студентів до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики;
- необхідність постійного оновлення і вдосконалення своїх знань;
- розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця;
- створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у стінах вищого навчального закладу резерву вчених, дослідників, викладачів.

Науково-дослідницька діяльність студентів – це системне утворення, яке має свою структуру, зміст і форми.

У вищих навчальних закладах склалася певна структура НДРС: проректор з наукової роботи – рада НДРС інституту – рада студентського науково-творчого товариства (СНТТ) факультету (факультетів), СНТТ кафедри (кафедр).

Наукове керівництво здійснюється головою СНТТ, який обирається вченою радою вищого навчального закладу. Голова (з числа молодих учених чи студентів) і члени ради СНТТ призначаються і затверджуються наказом ректора по інституту. Рада СНТТ вищого навчального закладу:

- створює факультетські ради СНТТ і керує ними. Організовує разом з факультетськими СНТТ гуртки, творчі секції, бюро та ін.;
- інформує громадськість інституту про роботу СНТТ;
- щорічно організовує підсумкові студентські наукові конференції;

- організовує і проводить внутрівузівський конкурс студентських наукових робіт, контролює діяльність гуртків, студій на кафедрах;
- організовує виставки і презентації кращих наукових праць студентів;
- забезпечує участь студентів у регіональних та всеукраїнських конкурсах, оглядах, конференціях, олімпіадах;
- сприяє широкому впровадженню результатів студентських робіт у практику, публікуванню статей, тез доповідей у наукових збірниках;
- організовує взаємодію СНТТ інституту з іншими ВНЗ, закладами освіти, культури та ін.
- морально та матеріально заохочує студентів, які ефективно здійснюють науково-дослідницьку діяльність.

Науково-дослідницька діяльність студентів ВНЗ здійснюється за трьома основними напрямками:

- науково-дослідницька робота, що є невід'ємним елементом навчального процесу і входить до календарно-тематичних та навчальних планів, навчальних програм як обов'язкова для всіх студентів;
- науково-дослідницька робота, що здійснюється поза навчальним процесом у межах СНТТ – у гуртках, проблемних групах (лабораторіях), перекладацьких та інформаційних студіях, фольклорних експедиціях під час навчальної практики з природознавства чи краєзнавства тощо;
- науково-організаційні заходи; конференції, конкурси та ін.

Науково-дослідницька робота студентів у межах навчального процесу є обов'язковою для кожного студента і охоплює майже всі форми навчальної роботи:

- написання рефератів з конкретної теми в процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу, професійно-орієнтованих і спеціальних дисциплін, курсів та за вибором;
- виконання лабораторних, практичних, семінарських та самостійних завдань, контрольних робіт, що містять елементи проблемного пошуку;
- виконання нетипових завдань дослідницького характеру в період практики;

- розробка методичних матеріалів з використанням дослідницьких методів (глосаріїв, програм і методик соціологічних і психолого-педагогічних досліджень тощо);

- підготовка і захист курсових та дипломних робіт, пов'язаних з проблематикою наукових досліджень кафедр.

Методика постановки і проведення НДРС у навчальному процесі визначається специфікою ВНЗ, його науковою і матеріально-технічною базою, набутими традиціями.

У деяких вищих навчальних закладах навчально-дослідницькій роботі передує спеціальний курс з основ організації та методики проведення наукових досліджень, з організації бібліографічної та патентно-ліцензійної діяльності.

Чітка організація НДРС у навчальному процесі сприяє поглибленому засвоєнню студентами спеціальних навчальних дисциплін, дозволяє найповніше виявити свою індивідуальність, сформулювати власну думку щодо кожної дисципліни. При цьому особлива увага приділяється залученню студентів до збору, аналізу та узагальнення кращого практичного досвіду, проведення соціологічних та експериментальних досліджень, підготовки доповідей тощо.

Слід зазначити, хоча відповідна робота у ВНЗ проводиться активно (студенти є учасниками Всеукраїнських наукових конкурсів та предметних олімпіад, виступають на Міжнародних конференціях), все ж частка студентського набутку в цілому залишається недостатньою. Частина студентів, зокрема Харківського гуманітарно-педагогічного інституту, наприклад, указує на серйозне бажання займатися науковою роботою і в той же час нарікає на відсутність вільного поза аудиторного часу для задоволення своїх наукових інтересів, що гальмує розвиток особистості майбутнього спеціаліста, його професійних якостей.

Відповідно до сучасних вимог, виникла також нагальна потреба в забезпеченні наступності творчої наукової роботи з обдарованими учнями, особливо представниками шкіл з поглибленим вивченням предметів, які невдовзі отримають статус студента. Залучення школярів до науково-дослідницької діяльності є одним із головних завдань освітньо-виховного процесу інноваційних і багатьох звичайних загальноосвітніх шкіл. Це дозволяє якомога швидше, результативніше

виявляти учнів, котрі мають здібності до самостійного наукового пошуку. У м. Харкові значну роботу в цьому напрямку проводять учителі НВК (академічна гімназія) № 45, гімназії № 47, 116, 6, фізико-математичний лицей № 27 та ін.

Досить часто викладання у ВНЗ (так звана стандартизованість змісту і методів аудиторних занять) розраховане на середній рівень студентів, обмежений доступ до науково-методичної інформації, зовнішня мотивація науково-пізнавальної діяльності «сприяє» зниженню наукового потенціалу студентської молоді. Крім того, статус викладача, котрий займається науковою роботою зі студентами, є «генератором нових ідей, вихователем нових поколінь учених», і викладача, який не працює в цьому напрямку, здебільшого однаковий. Наукова робота у вищому навчальному закладі продовжує залишатися своєрідним додатком, а не основним інтегративним компонентом навчального процесу, а, отже, майбутній учитель-дослідник не спрямований на творчість, на новаторство. Наприклад, у деяких країнах на виконання курсової роботи відводиться сімдесят годин самостійної роботи і дванадцять – тридцять годин консультацій з науковим керівником.

До речі, слід згадати В. Вернадського, котрий, характеризуючи роботу викладача вищої школи в «Листах про вищу освіту» (1913 р.), наголошував: «У вузі наукова робота така ж важлива, як і навчальна, і з цією останньою взаємопов'язана і переплетена... Лише поступово усвідомлення нерозривності наукової роботи з правильно поставленим викладанням у вищій школі стає пануючим в академічному середовищі». На жаль, період «поступового усвідомлення нерозривності» достатньо затягнувся.

ЛІТЕРАТУРА

1. Микитюк О.М. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах освіти України в ХІХ ст.: Автореф. дис. доктора пед. наук / Інститут педагогіки АПН України, К., 2004. – 42 с.
2. Семенов О.М. Організація науково-дослідної роботи студентів філологічних факультетів педагогічних університетів. К. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2002. – 96 с.
3. Спіцин Є.С. Методика організації науково-дослідної роботи студентів у вищому закладі освіти. – К., 2003.